

Portret Ivana Paleologa na šibenskoj katedrali*

Sedamdeset i jedna ljudska glava koje je Juraj Dalmatinac zajedno sa svojim pomoćnicima uklesao u dekorativni friz apsida katedrale u Šibeniku odavno privlače pažnju. Kako ne postoji posebna dokumentacija o izradi tih glava, njihova se ikonografija različito tumačila. Dok su lokalni pisci i amateri tražili u svakoj pojedinoj glavi neku određenu povijesnu ličnost, stručnjaci su bili mnogo suzdržaniji govoreći općenito o raznim tipovima ljudi koje je majstor Juraj svakodnevno susretao.¹ Zaista većina glava bilo po šeširima i kapama, bilo po frizurama ukazuju na nošnju Jurjeva vremena, što opravdava pretpostavku da su prikazani Jurjevi suvremenici, no da li konkretne ličnosti ili općenito »tipovi«, ostaje dilema.

Rješavanje te dileme pomoći će, smatram, glava koja se nalazi na glavnoj apsidi, šesta po redu računajući od krsionice. Ta se glava po frizuri, obliku brade i šeširu sasvim odvaja od ostalih. Izrađena je tako da je okrenuta prema svojoj lijevoj strani, pa joj se desna strana više ističe. Prikazan je muškarac oštih crta lica, markantnog orlovskog nosa. Ima njegovanu bradu šiljastog oblika i kratke brkove. Kosa mu je ondulirana, vide se tri zakovčena uvojka jednake dužine iza uha koje je ostalo otkriveno. Šešir mu je neobična oblika s podignutim obodom koji je naprijed zašiljen i ukrašen vertikalnim šavovima. Takva fizionomija i šešir podsjetili su me na često reproduciran portret pretposljednog bizantskog cara Ivana VIII Paleologa (1425—1448) na medalji koju je izradio Pisanello za careva boravka u Italiji.² Taj je car, tražeći na zapadu materijalnu i vojničku pomoć za svoje uzdrmano i umiruće carstvo, pristao na uniju carigradske kršćanske crkve s rimskom, pa je u tu svrhu bio sazvan koncil koji je god. 1438. zasjedao u Ferrari, a sljedeće godine u Firenci. Poznata je uloga koju su u tome imali Medicejci. Nošnja careva i njegove pratnje razlikovala se od one u Italiji, tako da su članovi carske delegacije izazivali veliku pažnju u talijanskim gradovima. Carigradski patrijarh i sam car bili su prikazani u ulozi dvojice od triju kraljeva na freski Benozza Gozzolija *Poklonstvo triju kraljeva malom Kristu* u palači Medici u Firenci, a Pisanellov portret cara koji sam spomenuo bio je reproduciran u minijaturama i skulpturi.³

Ako usporedimo Pisanellovu medalju s opisanom glavom na šibenskoj katedrali, steći ćemo dojam da je Juraj imao pred sobom ili samu medalju ili neki crtež koji je reproducirao portret na medalji. Na medalji je prikazana desna strana glave, jednako kao i na katedrali. Možemo detaljno usporediti nos istog oblika, bradu istog kroja i tri uvojka iza uha. Šešir će nam se na prvi pogled učiniti različitim, ali kad uzmemo u obzir

oblik kamena iz kojega je Juraj klesao friz, zbog čega je šeširu morao dati manji volumen, uvidjet ćemo da se šešir u biti ne razlikuje.⁴ Obod je uzdignut na isti način i jednako je ukrašen vertikalnim šavovima. Razlika postoji u proporcijama lica u odnosu na kosu i bradu, ali ni ona nije relevantna. Juraj je kao kipar s razvijenim osjećajem za volumen, dao glavi punoću, ističući anatomske karakteristike lubanje i mišića lica, zanemarujući frizuru. Ne postoji dakle sumnja da je tu prikazan Ivan VIII Paleolog.

Takva konstatacija ima za nas dvojako značenje. Prvo: Pisanellova medalja nastala je, kako se uzima 1438. ili 1439. god., vjerojatnije 1439. u Firenci. To je vrijeme kada Juraj boravi u Italiji. Oko školovanja Jurjeva i geneze njegove umjetnosti ne postoje definirana mišljenja. Prevladava postepeno uvjerenje da je on u mladosti došao u kontakt s firentinskom umjetnošću rane renesanse.⁵ Da li u Veneciji preko nekog firentinskog kipara i arhitekta, da li u Padovi gdje je djelovao Donatello, ili direktno u Firenci? Nije li on onaj *Schiavone*, učenik Filipa Brunelleschija, graditelja velebne kupole firentinske katedrale, koji je prema Vasariju »učinio dosta stvari u Veneciji« (*che fece assai cose a Venezia*)?⁶ Poznavanje cara Ivana Paleologa, odnosno Pisanellove medalje bio bi još jedan, doduše indirektan, dokaz o bližem kontaktu Jurjevom s Firencem. Drugo: Utvrđivanjem jednog portreta konkretne ličnosti na šibenskoj katedrali, postavlja se pitanje nisu li i druge glave također portreti. U doba renesanse, a i kasnije bio je običaj u plemićkim dvorovima da se sakupljaju portreti različitih ličnosti bilo povijesnih i legendarnih (pretežno izmišljeni), bilo portreti suvremenih vladara. Takvi portreti javljaju se i na predmetima umjetničkog obrta, primjerice na majoličnim posudama. Nisu li Juraj ili naručioc htjeli pokazati isto tako neke poznate ličnosti? Nije li glava, ovjenčana lovor vijencem u blizini careva portreta, Julije Cezar koji se u doba renesanse često prikazivao,⁷ nisu li glave s različitim šeširima na tom frizu glavne apsida razni vojvode i knezovi koje je Pisanello također portretirao?

1 M. Škarica, Još o glavama sa Šibenske katedrale, *Zadarska revija* 5—6/1975, str. 365—366.

2 G. A. Del'Acqua, R. Chiarelli, *L'opera completa del Pisanello*, Milano 1972, str. 96—97, T. XXXVIII.

3 Weiss, Pisanello's Medallion of the Emperor John VIII Palaeologus, citirano kod Chiarellija (str. 97), v. bilj. 2.

4 Taj karakteristični šešir nosili su bizantski dostojanstvenici u kasnom srednjem vijeku, o čemu ima potvrda i u bizantskim slikama tog vremena.

5 M. Prelog, Dva nova »putta« Jurja Dalmatinca i problem renesansne komponente u njegovoj skulpturi, *Peristil* 4/1961, str. 47—60.

6 G. Vasari, *Opere, secondo le migliori stampe, Trieste* 1857, str. 230.

7 Poznate su kompozicije *Cesarovi triumfi* koje je u to doba nacrtao Andrea Mantegna za dvor Gonzaga u Mantovi. Pisanello je također naslikao jedan Cezarov portret (Del'Acqua — Chiarelli, o. c., str. 90, 91—92).

* Osim referata I. Petriciolija održanog u Šibeniku na simpoziju o Jurju Dalmatincu, objavljujemo i njegov prilog o jednom portretu među glavama apsida šibenske katedrale, budući da je na to upozorio u diskusiji prilikom obilaska spomenika u okviru rada simpozija. U međuvremenu je prilog objavljen, ali u teško pristupačnom časopisu: *Zadarska revija*, 1976/5—6, str. 439—441.